HALK BİLGİSİ HABERLERİ

İstanbul - Eminönü Halkevi Dil ve Edebiyat şubesi
tarafından çıkarılır aylık folklor mecmuası

Yazı İşleri Müdürü : MEHMET HALİT BAYRI

Yıl : 10 | Mart 1941 | Sayı : 113

İSTANBULDA DOĞUM VE ÇOCUKLA İLİŞİKLİ ÂDETLER VE İNANMALAR

III.

Doğumdan sonra girmiş olduğu ter döşeğinde loğusa, en çok üç gün kalır. Bu üç gün, loğusanın en zayıf ve halsiz zamanıdır. Bu müddet içinde uzak ve yakın tanıdıkları, komşuları, akrabaları loğusayı ziyaret ederler ki buna «göz aydına gelmek» derler. Bu ilk ziyarette misafirler, gerek loğusayı, gerek ona mensup olanları «gözünüz aydın, Allah ömürlü etsin, güle güle beslemek, büyütmek nasip olsun, Allah anasına babasına sağlık versin» tarzında dileklerde bulunarak tebrik ederler. Loğusa ve ona nisbeti olanlar da, tebrikte bulunanlara «eksik olmayınız, Allah cümlemize böyle şen günler göstersin» ve genç kızı ve gelini olanlara «darısı başınıza» diye mukabele ederler. Göz aydına gelmek demek, loğusanın ve ailesinin hatırını hoş etmek, doğum dolayısile hissettiği sevinci göstermek demektir.

Doğumun üzerinden üç gün geçince loğusa biraz kendine gelmiş, biraz kuvvet kazanmış olur. Kendisi için evin en muntazam odasında bir karyola hazırlanır, dördüncü günden itibaren loğusa bu karyolada yatırılır ki, buna «loğusa döşeği» derler. Loğusa döşeğinin hazırlanması, evin ve komşuların genç kızlarına ve gelinlerine düşen bir iştir. Onlar bu işi gülüp eğlenerek, birbirlerile şaka ederek yaparlar. «Loğusa döşeği» hazırlanınca, doğuran kadın, ter döşeğinden kaldırılarak bu döşeğe geçirilir.

Loğusanın ter döşeğinden kaldırıldığı gün ilk defa şerbet kaynatılır. Şerbet, buna mahsus kırmızı renkte şekerle yapılır. Şerbet kaynarken

içine karanfil ve bir miktar da boya atılır. Bu şerbet surahilere konur. Doğan çocuk erkekse, surahilerin ağzı kapanarak boğazı kırmızı kordelâ ile bağlanır, çocuk kız ise, surahilerin başı al gaz boyamasile sarılır ve ağzı açık bırakılır. Bu surahiler, loğusanın akrabasına ve uzak semtlerde oturan samimî dostlarına gönderilir. Surahi ile şerbet gönderilmesi, doğumun haber verilmesi demektir. Şerbet gönderilen evden şerbet getirenlere bahşış ve mendil verilir (M. Zeki).

Doğumun dördüncü gününden itibaren loğusayı ziyaret edenlere şerbet ikram olunur. Bazı aileler, gelen misafirleri önce loğusanın yanına almazlar, başka bir odada kahve ve sigara ikramile izaz ettikten sonra «buyurun» diyerek loğusanın yattığı odaya davet ederler ve loğusa odasında da ayrıca şerbet verirler. Bir çok aileler bu şekilde tekellüfe lüzum görmiyerek misafirleri doğrudan doğruya loğusa odasına alırlar. Göz aydına gelenler, ikinci ziyaretlerinde loğusaya hediye getirirler ki, buna «hatır sormak» denir. Loğusaya yakın akrabası ve hususile anasile babası, yüksek kıymetli hediyeler verirler; kayın babası ve kaynanası da, çocuğa beşi birlik, birlik, yahut ellilik altın takmakla gelinlerine karşı cemile gösterirler. Çocuğun babası, isterse karısına elmas bir yüzük, pırlanta bir küpe veya bunlara benzer değerli bir hediye verir. Diğer ziyaret edenlerin hediyeleri, birlik, ellilik, yirmibeşlik, yirmilik, hattâ onluk ve beşlik ziynet altınları, elbiselik kumaş, tek veya çift havlu, ipek, keten veya yazma mendil, şeker, pasta, badem kurabiyesi gibi şeylerdir (Maide).

Loğusayı ziyaret müddeti, doğumun ilk gününde başlamak ve sekizinci günü sabahı sona ermek üzere yedi gün ve yedi gecedir. Tanıdığı çok olan aileler, yedi gün içinde gelemiyen dostlarını düşünerek doğumun ilk gününü saymamak suretile bu yedi günü sekiz güne çıkarırlar. Loğusa ter döşeğinden loğusa döşeğine geçtikten sonra ziyaretler sıklaşır. Bazı aileler, doğumun yedinci günü akşamı «kına gecesi» tertip ederek saz ve oyunla loğusayı ve misafirleri eğlendirirler. Bir kısım aileler de yine o gece, yahut ertesi gün öğle üzeri evde mevlût okuturlar. Hal ve vakti yerinde olmıyan aileler ise, doğumun yedinci günü akşamı kendi aralarında eğlenirler (Kadri).

Doğumun sekizinci günü sabahı, loğusa döşeği kaldırılır. O gün, çocuğun ebesi gelir, loğusa döşeğinin kaldırılmasına yardım eder, çocuğu yıkar, güler bir yüzle anasının kucağına vererek bahşışını ve ücretini alır (Tahir).

Gerek ter ve gerek loğusa döşeklerinde yatarken loğusa ve doğan çocuk yalnız bırakılmaz, yalnız bırakıldığı takdirde al basarak loğusanın öleceğine veya kırklara karışacağına, çocuğun da ağlıya ağlıya göbeği fırlayarak fıtık olacağına veya gasiyan ederken boğulabileceğine inanılır. Al basması, loğusanın yalnız kalarak vehme kapılmasından, korkmasından veya sinirlenmesinden ileri gelen bir hastalıktır. Al basan loğusa, sinir nöbetleri ve ihtilâçlar içinde kalır, bayılır. Bazı loğusalar, ölünceye kadar bu hastalıktan kurtulamaz. Onun için, çocuğun doğduğu gün, loğusanın başına ve çocuğa al bağlamak umumî bir âdettir. Bundan başka, loğusayı al basmasından korumak maksadile bir kaç baş sarımsak ve soğan bir kebap şişine geçirilir, Şiş sarımsak ve soğan başlarile birlikte al bir gaz boyamasına sarılır, şişin bir ucuna bir pabuç eskisile bir kaç mavi boncuk bağlanır ve bunlar loğusa yatağının baş tarafına asılır ve oda kapısının arkasına süpürge konur (Kadri).

Loğusa, henüz ter ve loğusa döşeklerinde yatarken çocuğu nazardan koruman için akşam üzeri ve gece misafirler gittikten sonra çörek otu, üzerlik, yedi dükkân süprüntüsü birbirine karıştırılarak çocuk tütsülenir. Tütsü, çocuğun genzini açar ve odanın havasını değiştirir. Bununla beraber, çocuğa nazar değmemesini temin etmek üzere lâden, şap, mavi boncuk, beş pençe, mercan, iğde dalı, köpeğin azı dişi ve yabani karıncanın boynuzu birbirine bağlanarak nazarlık yapılır ve çocuğun omuz tarafına kundak üzerine iliştirilir. Çocuğu nazardan kurtarmak isteğile baş vurulan tedbirler arasında şunlar da göze çarpar:

1 — Çitlenbik dalı, kırmızı geyik boynuzu, Mahmudiye altını, bir parça fildişi, gümüşletilip çocuğun omuzuna takılır (M. Zeki).

2 — Kırk bir tane çörek otu, üzerine birer «kulhüvallah» okunarak bir beze sarılır ve çocuğun boynuna asılır (M. Zeki).

3 — Yedi mercimeğin her birine yedi tane «kulhüvallah» okunarak, bunlar bir bez içinde çocuğun üstüne asılır (M. Zeki).

***

Loğusa, doğumdan itibaren kırk gün sokağa çıkarılmaz. Doğumun kırkıncı günü ilk defa sokağa çıkarılarak doğruca hamama götürülür. Hal ve vakti yerinde olan aileler, doğumun kırkıncı günü loğusanın hamama götürülmesi münasebetile bir tören tertip ederler ki, buna «kırk hamamı» töreni

denir. «Kırk hamamı» yapacak aileler, bir kaç gün önce yakınlarına, tanıdıklarına, dostlarına haber göndererek onları, «kırk hamamı» na çağırırlar. Bununla beraber o gün için saz ve çengi de tutulur. Doğumun kırkıncı günü, davetliler loğusa evinde toplanır, hep birlikte yemek yenir. Yemekten sonra, loğusa ve çocuk hazırlanır. Çocuk ebenin kucağına verilir. Önde ebe, arkasında loğusa, daha arkada loğusanın ailesi ve davetliler olduğu halde hamama gidilir.

Hamamda iki loğusanın birleşmemesi esaslı bir şarttır. Onun için, ya önceden hamamcıya malûmat verilerek o gün diğer bir loğusanın hamama alınmaması temin olunur, yahut hamama girilmeden kapıda hamamda başka bir loğusa bulunup bulunmadığı tahkik olunur.

Hamamda iki loğusanın birleşmesi halinde çocuklardan birini kırk basar. Kırk basması, çocuğun büyüyememesi, cılız ve sıska kalması demektir. Kırk hamamında birleşen çocuklardan biri erkek, diğeri kız ise, erkek çocuğun galebe edeceğine ve kız çocuğu kırk basacağına inanılır. Bu cihetle, doğumundan itibaren kırk gün geçmemiş çocukların yalnız kırk hamamında değil, başka yerlerde de karşılaşmamalarına çok dikkat edilir. Doğurduğu tarih üzerinden henüz kırk gün geçmemiş olan loğusaların birbirini ziyaret etmemelerinin sebebi de bundan ibarettir. Doğumlarından itibaren kırk gün geçmemiş çocukların her hangi bir mecburiyet altında bir yerde bulunmaları icap ederse, çocuklar arka arkaya getirildikten sonra loğusalardan her biri diğerinin çocuğunu alır ve bu suretle çocuklar değiştirilerek kırk basmasının önüne geçildiği sanılır (Tahir).

Kırk hamamında loğusa soyunurken saz çalmağa ve çengi oynamağa başlar. Loğusa soyununca ayaklarına sedefli nalınlar giyer ve arkasına işlemeli havlular alır. Ebe çocuğu kucağına alarak öne geçer ve loğusa kendisini tâkip ederek hamama girilir. Loğusa önce halvette biraz dinlenir, sonra yıkanır. Bu sırada çocuk da ebe tarafından yıkanır ve kırklanır. Çocuğu kırklamak için kaplumbağa kabuğunun içine miras altın koyarak bunu kırk bir kere kurnadaki suya batırıp çıkarırlar. Bundan sonra çocuğun başına kırk tas su dökerler ve bu iş bitince su tasını baş aşağı kapayıp çocuğu üzerine oturturlar, su kaçmış olması ihtimali düşünülerek çocuğun kulağını emerler.

Çocuk ve annesi, yıkandıktan sonra sileceklere sarılarak tekrar soyundukları yere getirilir. Bu esnada saz ve oyun devam eder. Davetlilerden isti-

yenler hamamda yıkandıkları gibi, istiyenler de hiç soyunmadan dışarıda saz dinler ve oyun seyrederler. Eğer hamama evde yemek yenilerek gidilmişse, loğusa yıkanıp çıktıktan sonra davetlilere çay, limonata, şurup, şeker ve yemiş ikram olunur. Bazı aileler ise, evde yemek yemeksizin sabahleyin hamama giderler. O takdirde davetlilere hamamda yemek verilir (Kadri).

Malî vaziyeti pek müsait olmıyan aileler, davetli, çalgılı, oyunlu kırk hamamı yapmazlar. Böyle mütevazî ailelere mensup loğusalar, ya bir kaç tanıdığile birlikte sessizce hamama giderek yıkanır, «kırk hamamı» âdetini bu suretle yerine getirmiş olur; yahut hiç hamama gitmiyerek evinde yıkanır.

Kırk hamamından dönülünce doğuran kadın için artık loğusalık müddeti bitmiş, tabiî hayat yeniden başlamış olur. Bundan sonra loğusanın gayesi, çocuğuna iyi bakmak, onu ârızasız, hastalıksız büyütmektir.

Kırk hamamına gidilmesi ve loğusalık müddetinin bitmesi, loğusanın annesini bir vazife karşısında bırakır ki, o da torununa beşik temini keyfiyetidir. İstanbulda eskiden yalnız beşik yapan sanatkârlar vardı. Torununa beşik yollamak mecburiyetinde olan büyük anneler, bunlara baş vurarak beşik ve ayrıca buna mahsus yatak, yorgan, cibinlik gibi şeyleri hazırlıyarak hepsini birden kızının çocuğuna hediye ederdi. Çocuk, büyük annesinin yolladığı beşiğe ebe tarafından yatırılır ve o gün ailenin yakınlarından ve tanıdıklarından bir çoğu davetli olarak loğusanın evinde bulunurdu. Çocuk beşiğe yatırıldıktan sonra ebe beşiği sallar, loğusanın annesi ebeye bahşış verdiği gibi davetlilere de şurup ve yemiş ikram olunurdu. «Beşik töreni» denilen bu âdet, şimdi tamamile unutulmuştur.

Hayatının kırkıncı gününden sonra çocuk yavaş yavaş büyür, diş çıkarmak, yürümek, konuşmak gibi merhaleleri atlar. Diş çıkarmak, bir çocuğun hayatında oldukça ehemmiyetli bir hâdisedir. Diş çıkaracak çocuğun, önce diş etleri kaşınmağa başlar. Onun için elini ağzına götürerek parmaklarını diş etlerile ısırır, eli ağzından çekildiği takdirde çocuk titizlenerek ağlar. Bazı çocuk kolay, bazıları da güçlükle diş çıkarır. Güçlükle diş çıkaran çocuk âdeta hastalanır, harareti artar ve durmadan huysuzlanır (Mâide).

Çocuğun ilk dişi görününce, diş buğdayı yapmak âdeti eskiden İstanbulda herkes tarafından kabul edilmişti. Bunun için buğday kaynatılır, içine toz şeker, ceviz, fındık, badem, fıstık, kuru incir ve üzüm gibi çerezler karıştırılırdı. Ailenin yakınları ve komşuları çağırılarak diş buğdayı bir sini üze-

rinde ortaya çıkarılır. Davetliler bu sininin etrafında toplanarak güle, eğlene buğdayı yerlerdi. Bundan sonra, buğdaydan bir avuç alınarak diş çıkaran çocuğun başından serpilir, çocuğun dişlerinin de buğdayın serpilişi gibi kolayca çıkması temennî edilirdi. Diş buğdayı çocuğun başından serpildiği zaman omuzunda kalan buğdaylar toplanır, bir ipe dizilerek boynuna asılırdı. Bundan başka çocuğun diş çıkardığını ilk gören, çocuğa bir gömlek veya diğer bir şey hediye ederdi. Yedi yaşında ilk dişi düşen çocuğun dişi kaybedilmez, bir evin damına atılır veya saklanırdı. Bu âdetler şimdi unutulmuş gibidir (Kadri).

Çocuğun diş çıkarması gibi yürümesi de annesini epey uğraştırır. Yürüyecek çağa gelen çocuk, önce ellerini de ayak tarzında kullanarak yerde sürüklenmeğe başlar. Buna «kuzu gibi», yahut «kuzu kuzu» yürümek derler. Çocuğun bu şekilde yürümeğe heveslenmesi annesini çok sevindirir. Ondan sonra annesi, çocuğunun yürümesini temin için onu önce ayakta durmağa teşvik eder. Biraz geçince çocuk bir iki adım atar ve nihayet yürümeğe başlar. Çocuğu yürümeğe alıştırmak için eskiden İstanbulda hususî arabalar yapılırdı. Bu arabalar altından ve üstünden ufkî çubuklarla birbirine bağlanmış ve yere gelen uçlarına küçük tekerlekler takılmış şakulî çubuklar üzerine geçirilmiş ortası bir çocuk sığabilecek kadar açık ufkî bir satıhtan ibaretti. Çocuk bu sathın ortasındaki açıklıktan geçirilerek yere bastırılır ve koltuklarile sathın iç kenarına dayanır ve kendi kuvvetile araba hareket ettikçe yürümeğe mecbur olurdu. Bu arabalar beşikçiler ve parmaklıkçılar tarafından yapılarak uzun çarşıda satılır ve çocuğuna meraklı ana ve babaların hemen hepsi bunlardan bir tane tedarik etmeden duramazdı (Mâide).

Yürümesi geciken çocukların biran önce yürüyebilmesini temin maksadile şu tedbirlere baş vurulur:

1 — Çocuk sıcak tuzlu suda banyo edilir.

2 — Ceviz yaprağı suda kaynatılarak bu su ile banyo edilir.

3 — Çocuğun mafsallarına yumurta akı sürülür.

4 — Çocuğun iki ayağı iple birbirine bağlanır, sonra çocuğun anası veya babası, «çocuğumun kösteğini kestim» diyerek bu ipi keser. Bu tedbire «köstek kesmek» adı altında Anadolunun her tarafında da tesadüf etmek imkânı vardır (Kadri).

5 — Çocuk arabî ayının ilk Cuma günü Koca Mustafa Paşada Sünbül

Efendi türbesine götürülür, kuşağı müezzine verilir, müezzin minarede Cuma salâsı verirken çocuğun kuşağını arkasında gezdirir. Bu sırada çocuk da annesinin kucağında, yahut koltuklarından tutulup yürütülerek türbenin etrafında üç defa acele acele dolaştırılır.

6 — Çocuk arabî ayının ilk Cuma günü Eyüp türbesine götürülür, türbedara okutturularak tesbihten geçirtilir, kuşağı veya patikleri, entarisi müezzine verilir, müezzin minarede Cuma salâsı verirken, verilen şeyi şerefeden sarkıtır; çocuk da bu esnada koltuklarından tutularak Eyüp camiinin iç avlusundaki parmaklıkla çevrili yerin etrafında mümkün olduğu kadar koşturulur (Mâide).

7 — Baba Câfer türbesine götürülen çocuk türbedara okutturulur ve tesbihten geçirilerek Baba Câfere mum adanır.

8 — Merdiven köyünde «Mama» da bir semer vardır. Çocuk bu semerin üzerine bindirilir (Neriman).

Çocuk yürümeğe başladığı sırada yeni ay görülünce, çocuğa aya karşı adım attırılır, «ay gördüm dağ gibi, çocuğum yürüsün yağ gibi» denir.

(Kadri).

Çocuğun diş çıkarması, yürümesi kadar konuşmağa başlaması da tatlı ve eğlenceli olur. Halkın inanışına göre çocuğun ilk hecelediği kelime «baba» dır. Bu suretle çocuk, hayatına sebep olan iradeyi her şeyden önce anmış sayılır. Bundan sonra çocuk basit ve tek heceli kelimeleri söylemeğe özendikçe, annesi, ninesi, varsa büyük kardeşi konuşmasına yardım ederler. Çocuğa ilk öğretilen kelimeler, «baba, anne, uf, cıs, mama, adda» gibi kelimelerdir. Bunlardan «uf», acımak, hastalık işaretidir. Evin içinde biri hasta olduğu takdirde bu keyfiyet çocuğa «uf olmuş» diye anlatılmak istenir. «Cıs» fena, tehlikeli, «mama» yemek, süt, «adda» sokak mânasını çocuğa anlatmak maksadile kullanılan remizlerdir. Bunlara benzeyen daha bir takım kelimeler vardır ki çocuk ilk hamlede bunları öğrenir ve maksadını bunlarla söylemeğe çalışır.

Geç konuşan veya konuşmakta güçlük çeken çocukların konuşmasını kolaylaştırmak için baş vurulan bazı tedbirler vardır. Bunlardan öğrenebildiklerimiz şunlardır:

1 — Çocuğa kafesteki kanarya kuşunun suluğundaki sudan içirilir.

2 — Yemek kaşıklarının yıkandığı sudan bir miktar çocuğa verilir. Çok

YÖRÜKLERDE VE ŞEHİRLERDE KEÇECİLİK

Bugün, modern bir değişiklik, medenî bir mahreç bulamıyan, muşambaların, kilimlerin, halıların göz alıcı parlaklıkları huzurunda hâmisiz kalan keçeciliğin son günlerini yaşadığını biliyoruz. Eski çağlarda serpuşlarımız, kışlık oda döşemelerimiz, at belemeleri, yamçılar, kepeneklerimiz ile çadır alacik adını alan ve hâlâ Yörükler arasında kullanılan bir tip keçe çadır ve döşemelerimiz ile buna bağlı ihtiyaçlarımıza geniş bir surette cevap vermekte olan keçecilik şüphesiz en eski bir Türk sanat eseridir. Bu sanat, İzmitte açılan kâğıt fabrikası açılış töreninde büyük bir kadirşinaslıkla anıldığı zaman kendine medenî bir tarih de eklemiştir. İzleri her gün biraz daha yok olan atalarımızın bu sanat örnekleri karşısında hürmetle iğilirken dünya medeniyetine kâğıtçılık gibi en yüksek bir icadı bergüzar eden keçeciliği unutmamamız lâzımdır. Keçecilik sanatı bugün göçebe Yörükler ile Anadolunun bir çok kasabalarında bir kaç esnafın elinde hâlâ kanaatkâr ve mütevazî bir geçim kapısıdır. Adananın Saimbeyli kazasının Doğanbeyli yaylasında dokuz çadırdan müteşekkil «Kratekeli» obasında Kanat Mehmedin çadırında yeniden yapılmakta olan keçeyi tetkik ederken bu bahsi yörüklerde keçecilik, şehirlerde keçecilik diye iki bölüme ayırarak mütalâa etmemiz tekniklerindeki farkları itibarile uygun olur diye düşündüm.

---

konuşan kimselere «kaşık suyu içmiş» denilmesi bundan dolayıdır.

3 — Eyüp türbesine bitişik bulunan Beşir ağa türbesinin kapı anahtarı çocuğun ağzına sokularak bir kaç defa çevrilir ve bu suretle kilitli olan dili açılmış olur.

4 — Çocuğun dudakları üzerinde hiç kullanılmamış yeni bir kilit Cuma salâsı verilirken bir kaç defa açılır (Tahir).

5 — Muharrem ayının onuncu günü çocuğa aşure kâsesile su içirilir.

6 — Cuma namazı kılınan her hangi bir camiin müezzinine bir miktar kara üzüm verilir. Müezzin üzümü Cuma salâsı verirken minarede dolaştırır. Sonra bu üzüm çocuğa yedirilir (Kadri).

Mehmet Halit Bayrı

Yörüklerde keçecilik:

Kanat Mehmet, sorduğumuz suallere cevap veriyor:

Keçeler koyunların güz yününden olur, yaz yününden olmaz.. Zira güz yünü biter, yaz yünü bitmez.

Kanat Mehmedin kullandığı biter, bitmez kelimeleri bugünkü Türkçemizde yetişir, yapışır, imtizaç eder mânasını yaşamaktadır [1].

Yörük Türkmenleri koyunlarını her yıl iki defa kırkarlar. Yörükler keçelerini daima sonbaharda ve yaylalarda kırktıkları yünlerden yaparlar.

Keçe yapılmak için ayrılmış yünler evvelâ yay adını alan âletle atılır. (Şehirlerde hallaçların kullandıkları eğri bir değneğe gerilmiş kirişten ibaret olan âlet. Yalnız Yörüklerde yay adını alan bu âlet çok basittir. Hattâ tokmağı da alelâde ağırca bir odun parçasıdır). Yünler yalnız kadınlar tarafından yayla atılır ve yumuşak bir hale getirildikten sonra atılmış yün temiz bir kıl çulu üzerine serilir.

Hususî bir süpürge ile bir tabaka haline getirilir. Obada iyi, yanış [2] yapmasını bilen bir erkek çağırılır.

Yanış işleri ekseriya erkekler tarafından yapılır. Yanışçı erkek evvelce hazırlanmış boyalı yün tutamlarını ince ince doğrar ve her boyalı kısmı ayrı ayrı kümecikler halinde yanında hazır bulundurur, sol avucu içine renkli doğranmış yünlerden bir kısım alarak sağ elinin baş ve şehadet parmaklariyle bu boyalı yünü incelterek serilmiş tabaka halinde olan keçe levhanın üzerine istediği tezyinatı işler. Bu tezyinat, kırmızı ve mavi olmak şartile bir iki renkle işlendiği gibi ekseriya keçe yapılmak üzere serilmiş tabaka beyaz ise siyah yün, siyah ise beyaz yün ile naturel olarak da işlenir. Bu naturel işlemeli keçelere «sungur keçe», boyalı yünlerle işlenen keçelere ise «cicim keçe» adı verilir.

Nakış ve tezyinat işi bitince serilmiş keçe tabakası tekrar kadınlara devredilir.

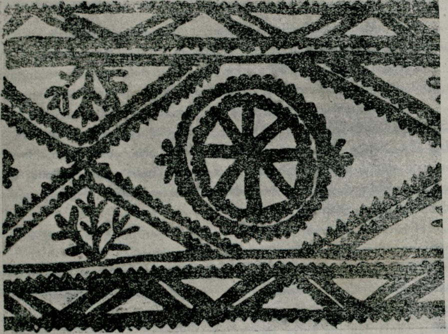
Kadınlar ılınmış su ile keçenin kabarık pofpoflarını yatıştırırlar. Buna sindirme adını verirler. Yün tabakası ılık su tesiriyle sindikten sonra Kanat Mehmedin dediği gibi «yufka ekmeği dürer gibi» düzgün tabaka üstüne

---

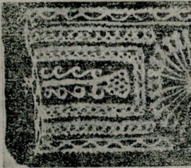
[1] Yaz: İlkbahardır. Yapağıya «Yaz yünü» denir.

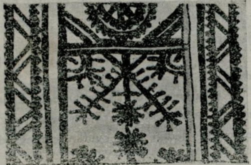
[2] Yanış: Nakış demektir.

YÖRÜK KEÇELERİ

Urfa işi Nakışlı keçe

İki Nakışlı keçe

serildiği çul ile birlikte yuvarlamağa başlarlar, her yuvarladıkça ayaklarıyla yuvarlanmış bu üstüvaneyi üç beş kadın, ileri geri gitmek suretiyle ayakları altında güzelce ezerler.

Bu ameliyatta bazan erkeklerin de yardım ettiği vâkidir. Çulun içinde keçe olarak yün yuvarlandıktan sonra keçe bir parça sertleşir ve Yörüklerin dediğine göre biçimine gelir. Keçe biçimine geldikten sonra artık erkekler işe müdahale etmezler.

Biçime gelmiş ve geri kalan işi kadınlara bırakılmış, çula dürülü singin keçe, üç dört gün halile çadırın bir köşesinde güneşte dinlendirilir. Bundan sonra obanın yardımcı kadınları birikir ve dört beş kadın müştereken bir kazan su kaynatırlar. Su ılıyınca dürülmüş keçeyi düz bir yerde tekrar açarlar. Şimdi keçeye tezyinat olarak yerleştirilmiş boyalı ve ya tabiî renkler (yanışlar) yünün, ortalarına kadar girmiş olduğu halde tezyinatın tesbit edilmiş olduğu görülür. Bundan sonra hazırlanmış ılık sudan tekrar keçenin üzerine bolca serpilir ve kadınlar kollarını sıvayarak çul ile birlikte keçeyi yuvarlıyarak ayaklarıyla birinci ameliyatta olduğu gibi ileri geri giderek talimli bir surette tekrar övelemeye ve tepmeye başlarlar. Bu ameliyata «kollama» adı verilir.

İki gün tekrar dürülü olarak iyice tepilmiş bulunan bu keçe dinlenir. Suyu zaten tepilirken süzülmüş olduğu için kazık gibi kesilir ve katılaşır. İyi pişmiş bir keçenin evsafı yere şakulen konulduğu zaman çökmemesinden belli olur.

Bugünkü Yörükler yaptıkları bu keçeleri çadırlarını örtmek, çobanlarına kepenek yapmak ve çadıra döşeme temin eylemek için kullanırlar.

Halen Yörükler arasında yapılmakta olan keçelerin boyları 2,68, enleri 1,30 dan fazla değildir.

Koyuncu olmayıp da keçici ve sığırcı olan Yörükler keçe için temin edecekleri güz yününü (yapağı) koyuncu aşiretlere keçi kılı vermek ve yün almak suretiyle mübadele yoluyla temin ederler.

Koyuncu Yörükler, keçici Yörüklerden aldıkları keçi kıllarile çadır, çul gibi eşyalar dokurlar.

Şehirlerde keçecilik:

Şehirlerde keçecilik bahsini 2/8/1937 tarihinde Niğdenin Bor kasabasında Alimcan Tağan ile birlikte yaptığımız tetkik notlarımızdan sunuyorum:

Şehirlerde keçecilik, Yörüklerdeki keçeciilkten biraz daha mütekâmil gibi görünmekte ise de teknik itibarile bu fark o kadar câlibi dikkat değildir. Şehir keçecileri de keçe için alacakları yünün sonbahar yünü olmasına itina ederler.

Bu yünü, tahta döşemeli dükkânlarında yayla atarlar. Ancak şehir keçecilerinin yayları kuvvetli bir iple tavana asılı olduğu için sol el bileği Yörüklerdeki gibi yorulmuş olmaz. Yün iyice atıldıktan sonra Yörüklerde kullanılan çul yerine dükkânın düz tahta tabanına ince kamışlardan yapılmış ve birbirine bağlanmış bir hasır serilir, bu hasıra «berdi» denir ve atılmış yünler hasırın üzerinde çıbık ve bunun için hazırlanmış süpürge (sepkin adını alan çatal gibi bir ucu bağlı, diğer tarafı açık değneklerle) iyice kabartılır ve hasırın üzerine sindirilir.

Tıpkı aşirette olduğu gibi evvelâ keçe ılık su ile ıslandıktan sonra elle hasır içindeki yünlerle beraber dürülür, açılır, nakışları işlenir, yeni baştan dürülerek üç gün dinlenmiye konulur.

Bu arada keçeciler yapılacak diğer keçe işlerile meşgul olurlar.

Yörüklerde olduğu gibi bu müddet geçtikten ve keçe yeni baştan kaynar su ile ıslandıktan sonra çıraklara tevdi edilir ve çıraklar bu keçeyi talimli olarak ileri geri yürümek suretiyle ve ayaklarıyla sıkıştırarak iyice ezerler. Buna «depme» denir.

Depme işi bitince ve iki gün kadar keçe olduğu yerde sinince hazırlanmış keçe hasırından ayrılır, bir kıl iple sıkıca bağlanarak bir denk halinde hamama götürülür. Bu denk hamamın rutubetli ve buharlı sıcağı içinde bir kaç saat yuvarlandıktan sonra dükkâna getirilir, satılığa çıkarılır.

Hamamda pişirme adını alan bu ameliyat Yörüklerde yoktur.

Bu işe dair Bursada yaptığım küçük bir tetkik Bay Halit Bayrının Balıkesirde yaptığı kıymetli araştırmalardan farklı değildir [1].

Ali Rıza Yalgın

[1] Bak: Halk Adetleri ve İnanmaları, S. 40-49.

KIZILBAŞ ŞAİRLERİ
X.

Bu şairler mizah vâdisinde de çok muvaffak olmuşlardır. Kaygusuzun şu manzumesi, hoca ile pek zarifane alay edişlerle doludur:

İmam gelir geriden
Sorun bakın nesi var
Sakın kendin imamdan
İşte geldi sesi var.

Sabah kalkar oturur
Elin yüzüne sürür
Kulak kabartmış durur
Müjdeler hastası var.

Tarhana bulgur yemez
Pilâv buldu mu komaz
Kimseye de ye demez
Zerdeye bir tası var.

Gider hasta görmeğe
Hasta malın sormağa
Fırsat bulsa yumağa
Cebinde bir tası var.

Mescitte namaz kılar
Cemaat ona uyar
Dürer devşirir koyar
Alaca torbası var.

Kaygusuzun öldüğün
Duymasın bu hocalar
Nesi var kaygusuzun
Eski bir hırkası var.

Âşık Ceyhunî de şu manzumesinde sabah mahmurluklarından ârifane bir edâ ile bahsetmektedir:

Ciğer kebabından hoşlanır canım
İçinde tuz biber soğan olmasa
Bâdei gülfama pek kaynar kanım
İçerim kâseyle peyman olmasa.

Hasret ateşile sararıp soldum
Muhabbet bezminde nişane oldum
Peymaneler gibi boşalıp doldum
Gelir mi zevkimiz cânân olmasa.

İçip içip serhoş oldukça baygın
Ararım bâdekeş kendime uygun
Sabahları kalkar ciğeri yangın
Ölür bu Ceyhunî ayran olmasa.

Gaybînin şu manzumesinde de mizah içinde zamaneden şikâyet eden bir gönül inleyişi var:

Nevrekopta farkı yok boncukla cevher bir baha
Senki Kıbris ile gerçi kaderi gevher bir baha
Kendüyi fehmetmiyen bilmez bu âlem neydüğün
Ol küheylân ile .... harla ester bir baha.
Ekşi pekmez hiç verir mi bal ve sükker lezzetin

Müptezel olmuş ne bilmem bal ve sükker bir baha
Sîmi safi kıymetin ahengre ger sorsalar
Der ki âhen, tunç, kalay, kurşun ile zer bir baha
Dürlü suret başka başka her çiçek bir buy verir
Rayihai .... miskle anber bir baha
Bu asırda Gaybiya kal ehline hep itibar
Münkirü nâdana rağbet ehli hüner hep bir baha.

Bektaşi ulularından bir Kazak Abdal vardır. Bu zât, hem hece, hem de aruz ile güzel ve oturaklı nefesler söylemiştir. Manzumeleri azdır ama kuvvetlidir. Aşağıdaki mizahî manzumesi edep harici görünürse de kelimeleri kullanış ve sözleri bulup getiriş sanatı kabahatini örtüyor ve esere bir zarafet çeşnisi veriyor ve manzume de lezzetle ve hattâ hayretle okunuyor:

Eşeği saldım çayıra
Otlayıp karnın doyura
Gördüğü düşü hayıra
Yoranın da ....

Müfsit ile hilebazın
Varı olup mal yemezin
Bu üçün meyit namazın
Kılanın da ....

Dağdan tahta indirenin
Mezarına getirenin
İskatına oturanın
İmamın da ....

Derince kazın kuyusun
İnim inim inilesin
Kefenin diken iğnesin
Verenin de ....

Kazak Abdal söz söyledi
Cümle halkı ta'n eyledi
Sorarlarsa kim söyledi
Soranın da ....

Mizah edebiyatı gibi karşılıklı hücum edebiyatında da orijinal örnekler vardır. Fakat bunun sebepleri pek acıdır. Bir çok asırlardanberi Anadoluda sünnîlik ve şiîlik esaslarına dayanarak hüküm süren mezhep kavgaları Türk birliğini müteessir etmiş, sünnîleri ve şiîleri birbirinden ayırmış, hattâ birbirine düşman yapmıştır. Sünnîler, alevîlere hatıra gelmedik iftiralar etmişler, onların da Türk olduklarını unutarak küçük görmüşler, çirkin efsaneler uydurarak şeref ve haysiyetlerini elden geldiği kadar hırpalamışlardır. Şiîler ise sünnîleri pençeleri al kanlı, peygamber çocuklarının katili olarak ilân etmişler, onların müslüman olmadıklarını, tuttukları ve gittikleri yolun Muaviyeden kalma olduğunu iddia ederek onlara (Yezit) nâmını vermişler ve Peygamber soyunun düşmanı, münkir, münafık damgasını vurmuşlardır.

Alevîler, sünnîlerle mücadele ve mücahedeyi dinî ve mezhebî inanışlarına temel ittihaz ederek «tevellâ ve teberra» yani «dosta dost ve düşmana düşman» umdesini ortaya atıp husumetlerini alevlendirmişlerdir. Bunun neticesi olarak iki taraf da Türk oldukları halde birbirlerine insafsızca hakaretler etmişlerdir. İşte bu nevi iki taraflı ve kıyasiye düşmanlığın tesirleri edebiyata da girmiştir ki, bu nevi edebiyata «karşılıklı hücüm edebiyatı» demek mümkündür. Bunlar arasında ince nükteli, zarif hücumlar olduğu gibi, bazı çizmeden yukarı çıkan dik ve vurucu hücumlar da vardır. Birbirine düşman olmak, birbirini ayrı görmek âdetini, Tekirdağlı Hasan Cemalî Babanın bir manzumesinde çok etraflı bir surette teşrih edilmiş buluyoruz:

Ey al-i süfyan veledi
Vey düşmanı peygamberî
Siz Emevî biz Alevî
Siz bir taraf biz bir taraf.

Siz şemrü mervani yezit
Biz bendei şahı şehit
Siz kâfirî biz sâbırî
Siz bir taraf biz bir taraf.

Siz tâbi i Muaviye
Biz dahi Murtazaviye
Siz Anterî bir Alevî
Siz bir taraf biz bir taraf.

Siz katil-i masum-ı pâk
Biz matemiyiz sine çâk
Siz lânetî biz rahmetî
Siz bir taraf biz bir taraf.

Siz leşkeri Şamii şûm
Biz bendei şahız umum
Siz müşrikî biz müdrikî
Siz bir taraf biz bir taraf.

Siz müşrikini mülhidin
Biz müminin, müvahhidin
Siz cahilî biz âlimî
Siz bir taraf biz bir taraf.

Siz hainin biz nazenin
Siz gafilin biz ârifin
Siz ahkârı biz Caferî
Siz bir taraf biz bir taraf.

Siz düşman-ı peygamberî
Biz bendei fermanberi
Siz bedevî biz medenî
Siz bir taraf biz bir taraf.

Siz cümle bâtıl itikat
Biz cümlemiz âli nihat
Siz hep şakî biz müttakî
Siz bir taraf biz bir taraf.

Siz tâ ezelden lâ demiş
Bizler cemal illâ demiş
Siz nâdimî biz hâdimî
Siz bir taraf biz bir taraf.

Fikrî Babanın aaşğıya naklettiğimiz manzumesi de müdafaa mevkiinden kuvvetli hücümlar gösteren bir karakter taşımaktadır:

Bu zümrei gülşahı kızılbaşı desünler
Ol sâki-i kevser bize ayyaşı desünler
Hoş fıkrai münkir bize kallâşı desünler
Ben fahr ederim ki bana bektaşı desünler
Dergâhı Alinin bu da bir taşı desünler.

Cebr eylemedi kimse bana kendim özendim
Mürşid aradım bilmek için kendimi kendim
Dünyada ve ukbada ne beis vardır efendim
Ben fahr ederim ki bana bektaşı desünler
Dergâhı Alinin bu da bir taşı desünler.

Münkir gibi kuttaı tarik olmıyayımda
Cahil sıfat âdaya refik olmıyayım da
Onlar gibi lânete garik olmıyayım da
Ben fahr ederim ki bana bektaşı desünler
Dergâhı Alinin bu da bir taşı desünler.

Rahmet Ali evlâdına düşmanına lânet
Lânet yezidin dinine imanına lânet
İkrarını inkâr edenin canına lânet
Ben fahr ederim ki bana bektaşı desünler
Dergâhı Alinin bu da bir taşı desünler.

Geh rahı Ali zikri geh erkânı velide
Adâb ile erkân ile devri ezelide
Bu oldu bizim kısmetimiz kalu belide
Ben fahr ederim ki bana bektaşı desünler
Dergâhı Alinin bu da bir taşı desünler.

Bu nevi edebiyatın cana kasdedici şekli de vardır. Sıtkı isminde bir sünnî şair kızılbaşlar için şöyle diyor:

Bir takım münafık münkiri ahret
Kendi aklı ile eder savaşı
Dört mezhepten hariç bilmem ne millet
Hakkı kabul etmez kesilse başı.

A'malar birbirin yedüp giderler
Ruzü şep ya Ali diyip giderler
Hâşâ nebileri inkâr ederler
Böyle menhuslara denmez bektaşi.

Sıtkının dediği hâza kitaptır
Sanma tehi şeriattan cevaptır
Yetmiş kâfir öldürmekten sevaptır
Kim gebertir ise bir kızılbaşı.

Bu cana kasdedişler yetmiyormuş gibi arada sövmeler de olmuştur. Âşık Dertli yukarıdaki manzumeyi okuyunca küplere binmiş, kendine has bir edâ ile kantarlı, kütüklü savurmuştur:

Tekbir külüngile zâhidülekber
Kametin bükerim bilmiş ol senin
Ey madeni riya kalbi pür keder
Temelin sökerim bilmiş ol senin.

Ey kerihüssıfat bed şekil resmin
Bi küman kibr ile hal olmuş cismin
Nâ bedid etmeğe nâ necip ismin
Bir esma çekerim bilmiş ol senin.

Yezidin şöhreti şanı sendedir
Evlâdı resûlün kanı sendedir
Münkirliğin her nişanı sendedir
Kanını dökerim bilmiş ol senin.

Dertliya elinden ettim nûşu cam
Gezeriz âlemde sermesti müdam
Bî eliz bî beliz ey Yezidi Şam
Ervahın .... bilmiş ol senin.

MUĞLA BİLMECELERİ

Yazdığım bilmeceler çok eski zamanlardanberi devam edip gelmiştir. Bu bilmeceler söylenirken bilemeyenler bilmeceyi söyleyen zâta bir şehir vermek usuldendir.

Bir karış dört parmaktır boyu
Deliğe girip çıkmaktır huyu
(Kaşık)

Len terani len terani
Kıl biter örter ani
Bol gelir dürter ani
Dar gelir yırtar ani
(Mısır darı)

Eştemen eşteri
Lezzetinden cümle âlem müşteri
Geydiği kaftan kara, gömlek sarı
Anası var yüz yaşında kocakarı
(Kestane)

Bu hücum edebiyatı gitgide siyasî bir propaganda şeklini de almıştır. Osmanlı tarihi bir kaç kızılbaş isyanı ve hurucu alessultan kaydetmiştir. Bunların sâiki bu şiddetli edebiyat olsa gerektir. Pir Sultan ismindeki meşhur kızılbaş şairi bir kızılbaş marşı bile yapmış ve bunda İstanbul üstüne yürüyüp Osmanlı padişahının taç ve tahtının yıkılmasını ve hakikî sultanın «sahibüzzaman» olmasını çok tesirli mısrâlarla söylemiştir. Bu manzumede gaziler ismini verdiği kızılbaş askerleridir. Bu marş çok heyecanlıdır. Ayrıca kendine mahsus bestesi de vardır. Bu beste benden alınarak Pariste şöhretli musikî üstadlarından E. Borrelin « Türk alevî musikisi » isminde çıkardığı kitapta neşredilmiştir. Marşın güftesi şudur:

Hazreti Alinin devri yüriye
Ali kim olduğu bilinmelidir
Elele almışlar gelir gaziler
İmamların kanı alınmalıdır.

Kendini teslim et bu ser çeşmeye
Er oldur ki birisinden şaşmıya
Bin gaziye bir münafık düşmiye
Din aşkına kılınç çalınmalıdır.

Çağırırlar filân oğlu filâna
Kılıcı arştadır doğru gelene
Ne itibar yezit kulu bilene
Ya ser verip ya ser alınmalıdır.

Yer yüzünü kızıl taçlar bürüye
Münafık olanın bağrı eriye
Sahibüzzaman devri yürüye
Sultan kim olduğu bilinmelidir.

Pîr sultanım eder ey dede rahman
Kendini çevir de andan gel heman
İslâmbol şehrinde sahibüzzaman
Tâcüdevlet ile salınmalıdır.

Vâhit Lütfî Salcı

Ben neidim ne idim
Samur kürklü bey idim
Allah beni şaşırttı
Küllüklere düşürdü
(Kestane)

Tıkır tıkır yürürsün
Samur kürkü sürürsün
Sen bir adam çocuksun
Niçin yayan yürürsün
(Fare)

Çıldır çıldır
Baldır kılsız
Başı sarıksız
Bıyıklı hırsız
(Fare)

Al renktir al renk
Ne rumdur ne frenk
Acı dilli acı sözlü
Bir bıyıklı bir frenk
(Soğan)

Kat kat katmer değildir
Pembedir elma değildir
Yenir yenmesine
Fakat tatlı değildir
(Soğan)

Beyazdır tarlası
Siyahtır tohumu
Elle ekilir
Dille biçilir
(Kitap)

Bir acayip nesne gördüm
Sekiz ayak üzeredir
Dört canavar beş başı
Bir de elinin yüz parmağı
(Cenaze)

Bir acayip nesne gördüm
Bir karışçık boyu var
Hem inekten hem balıktan
Hem öküzden huyu var
Etrafına sur çekilmiş
ortasında nuru var
Kendisini yer bitirir
Böyle bir pis huyu var
(Mum)

Sarı safran gibi
Karası katran gibi
Yukarısı düdük gibi
Biz bunu yedik gibi
(Ciğer)

Kilidi paslı
Her gün uslu
(Güğüm)

Ortası nar
Getirdi zülfikar
Beyendi hünkâr
(Mangal)

Çarşıdan aldım bir tane
Eve getirdim bin tane
(Nar)

Çarşıdan aldım kapkara
Eve getirdim kıpkırmızı
(Kömür)

Tenceremi kapakladım
Etrafını saçakladım
(Göz)

Finifini fincan
İçi dolu mercan
(Nar)

Bir çuvalda
Hem unum var, hem odunum
(İğde)

Havada uçar kuş değil
Boynuzu var koç değil
İki ayağı iş görür
İki ayağı boş durur
(Kara böcek)

Bir kuşum var havaî
Yüksek yapar yuvayı
Hiç bir kuş kuramaz
Onun kurduğu yuvayı
(Örümcek)

Anası yasladım kadın
Babası ehram hoca
Kızı güzellerden güzel
Oğlu sohbetlerde gezer
(Üzüm)

Gökten indi apıştı
Cümle âlem yapıştı
(Ad - isim)

Dal dalda (Elma)
Dal balda (Armut)
Ak çayda (Balık)
Kara gölde ((Tabanca)

Bir kutunun içinde
İki türlü suyum var
(Yumurta)

Küçücük mermer taşı
İçinde dilber taşı
Pişerse aş olur
Pişmezse kuş olur
(Yumurta)

Altı tahta
Üstü tahta
İçindedir
Sarı softa
(Badem)

Altı mermer
Üstü mermer
İçinde bir
Dilber oynar
(Dil)

Üç oğlum var
İkisi birbirine bakar
Biri bana bakar
(Ocak)

Velem yuled tarlasında
Kırk bin çeşit ot biter
(Halı)

Çarşıdan alınmaz
Mendille sarılmaz
Bundan daha tatlı
Bir şeyler alınmaz
(Uyku)

Hemen silinir kaçınca
(Ayna)

Gökten gelir hızla
Ebin yıldızla
Ne toptur ne tüfek
Eli ayağı pektir
(Yıldırım)

Evde böğürür
Dağda doğurur
(Tüfek)

Dağdan iner tatar iner
Ben onu tutar iner
Kulakları dike dike
Oturmuş bakla satar
Baklanın okkası kaç dedim
Koca gözlerini açmış bana bakar
(Tavşan)

Teptim tekerlendi
Öptüm şekerlendi
Ne güzel badem
Bal gibi adem
(Kavun)

Dut ağacını yontarlar
İçine tinton koyarlar
Kulaklarını burkarlar
(Ut)

Cavit Aker

İSPARTADA TOPLANMIŞ BAZI MADDELER

I.

Bilmeceler:

İdris gider izi yok
Dürüst gider düzü yok
İdris çörek atmış
Tadı var, tuzu yok
(Arı - bal)

Yapan satar,
Alan kullanmaz,
Kullanan görmez.
(Mezar taşı)

Düz alan = Alın
Düz alanın altı kara kolan = Kaş
Kara kolanın altı bakanak = göz
Bakanağın altı kokanak = Burun
Kokanağın altı şapıldak = Ağız
Şapıldağın altı sivri kaya = Çene
Sivri kayanın altı çukurcuk = Boyun
Çukurcuğun altı limoncuk = Memeler
Limoncuğun altı ayvacık = Göbek

Bakmadıkça o görmez
Ağları var ağ örmez
Gördüğünü gösterir
İster okşa ister ez
(Ayna)

Bir kuşum var kahve rengi
Kahvelerde çalar çengi
Dur kuşum yaz gelsin
Kuşumun keyfi gelsin
(Perde)

İndim Leylâ hanımın bahçesine

Kat kat olur katmerlidir
Gül değildir kırmızıdır
(Soğan)

Yer altında kızıl çivi (Havuç)

Fiske vursan kırılır
Hastalara şifadır
İster isen canlanır
(Yumurta)

Bir acayip nesne gördüm
Dumanı deryada
Ateşi gökte, kendisi yerde
(Nargile)

Yürümesi tatsız
Baldırı etsiz
Hovarda bıyıklı
Başı talisiz
(Sıçan)

Biz biz idik
Otuz iki kız idik
Dizildik bozulduk
İki duvara dizildik
(Diş)

Alladım, pulladım
Karşıki köye yolladım
(Mektup)

Karşıdan gördüm bir hisar
Yanına vardım lâlezar
İnsan yer insan kusar
(Cibinlik)

II.

Büyülere ait

1 — Büyüye tutulmuş olanı değirmen boylasının yani oluğunun altından veya elbisesini hallaç yayından geçirirler.

2 — Leylek pisliğinden tütsü yaparlar.

3 — Bir kova suya (Kenzülarş) duasını okuyarak büyüye tutulmuş adamın çıplak olduğu halde başından aşağı dökmelidir.

Sütü olmıyan loğusa için:

Bir dilim ekmek götürüp hergeleye yani çobana verirler. Çoban ekmeği yaylaya sürüsüyle beraber götürür. Akşam üzeri dönüşte ekmeği sahibine verir. Bu ekmeği loğusa yerse yaylada otlayan ineklerin, koyunların sütü geldiği gibi loğusanın da sütü gelir.

Kaybolan eşyayı bulmak için:

Şüphe edilen adamın ismini yazar, kırk bir nohuda okur, bir çömlek suyun içine nohutları kor, yerin altına gömer, alan adam yirmi dört saat zarfında şişer, idrarı tutulur, çaldığı eşyayı götürüp atar.

Büyü yapmak ve arzu edilen kadını elde etmek için:

41 adet kızıl üzüm almalı, her üzüme bir kere (Amenerresûl) okuyup üfürmeli. Bu iş bittikten sonra bir demir tava içerisine koyup kavurmalı. Lâkin üzümleri kavururken (ak dut, kara dut, filânı filâna tut) demelidir.

Üzumleri kavurmadan evvel bir parça kızıl toprak, bir parça sarı, bir parça da kara toprak bulmalıdır. Bu toprakları önüne koyduktan sonra bir eline siyah dut çubuğu, bir eline de beyaz dut çubuğu alıp (kızıl toprak gibi kızsın, sarı toprak gibi sararsın; kara toprak gibi karar kılmasın, hiç durmasın, eğlenmesin gelsin diyerek elindeki dut çubukları ile üzümleri kavurmalıdır. Lâkin bu işleri Cuma günü salâ verilirken yapmalıdır.

Güzide Dağlıoğlu

İKİ EVLİLER DESTANI

Bu Destan elân Çorumda halk lisanında söylenmektedir. Başka bir kitap veyahut bir dergide neşredildiğini bilmiyoruz. Bunu bize yazdıran Bayan köylerden aldığını söyledi:

İki evlilerle etmeyin ülfet
Sonunda salta durdurur beyim
Gelmez o kâfirler hiç zaptü rapta
Sana harp borusun çaldırır beyim

Büyüğü seversen küçük darılır
Küçüğü seversen büyük darılır
Kol bacak kırılır kafa yarılır
Doktoru sana buldurur beyim

Büyüğe yüz vermen işindir heman
Küçüğü hasmettin mi hallerin yaman
Haykırıp da boşa dediği zaman
İmamı kâhyayı buldurur beyim

Büyük der ki adam ettim ben seni
Küçük derki neye aldattın beni
Büyükler kurnaz olur çok olur feni
Bastırır kabahatin kandırır beyim

Başında kırılır tencere tava
Titrersin âdeta gelirken eve
Yararlar başını hem vura vura
Yarış atlarına döndürür beyim

Sabah ezanından evvel kalkmazsan
Çayı demleyip ocak yakmazsan
Büyüğün sözüne daim bakmazsan
Kahvede soluğu aldırır beyim

Yatağın başında ekmek çamaşır
Birbirine sopa ile yanaşır
Konu komşu imdadına ulaşır
Sokakta şalvarı geydirir beyim

Birisi manto diye peşini tutar
Birisi kostüm diye yakanı yırtar
Tükenmez masrafın günbegün artar
Seni çok murada erdirir beyim

Evde eksik olmaz aslâ gürültü
Sofra kurulunca başlar hırıltı
Yanında yükselir büyük dırıltı
Sana tam uykuyu aldırır beyim

Alırsın eti eve taşırsın
Büyük derki kör mü karın pişirsin
Küçük der ki köpek nasıl kişisin
Ahşam aç birakupta öldürür beyim

Hele üç evlinin sorma halini
Her biri bir yandan satar malini
Koyuca vermezsen ener yalını
Sana aç kurt gibi saldırır beyim

Çarşıdan alırım böyüğe astar
Küçük de duramaz acele ister
İkisinin ölüsün Rabbim bir göster
Diye diye benzin soldurur beyim

Gönlü olsa da böyük serse döşeği
Günüleyüp küçük çeker aşağı
Bölüşemezler kara ....
Tüyünü tozanı yoldurur beyim

Hele dört evliler sokakta yatar
Hiç durmadan titrer sıtması tutar
Korkudan yüreği tıp tıpla atar
Kazancını doktura verdirir beyim

Eşref Ertekin

TÜRK DİLİ VE MÜNİF PAŞA

Osmanlı hükûmeti zamanında maarif nâzırlığile Tahran sefirliğinde bulunmuş olan Ayıntaplı Münif Paşa muhtelif sahalarda memlekete hizmet etmiş değerli bir Türk âlimidir. İdarî, siyasî ve ilmî çalışmaları başlı başına tetkik edilmeğe lâyık olan Paşanın şimdiye kadar bilinmeyen cihetlerinden biri de Türk diline ve bilhassa folklora olan hizmetleridir. Münif Paşanın (İştikakı Lûgatı Osmanî) diye tamamlanmamış büyük bir lûgatı ile (Istılahatı Türkiye) diye halk tâbirlerinden ibaret 45 büyük sahifelik ayrıca bir kitabı (Galat kelime ve yanlış imlâların doğruları) diye ayrıca iki büyük defteri vardır. Paşanın bütün bu tetkikatı gayrı matbudur. Bunların tabı ve neşri Türk dili için bir kazanç olacaktır.

«Halk Bilgisi Haberleri» nin bu nüshasında neşre başladığımız halk tâbirlerini toplamak için Münif Paşa hayli yorulmuş ve çok emek sarfetmiştir. Türk-İslâm eserleri müzesi müdürü Abdülkadir Erdoğanın söylediğine göre vaktile İstanbulu ziyaret etmiş olan Petresburg Şark lisanları mektebi profesörlerinden Vilademir Kordowiski, Münif Paşa için (Türk dilini en iyi tetkik eden ve bilen bir adam varsa o da Münif Paşadır) diye söylemiştir.

(Halk tâbirleri) nin lisan ve folklor müdekkikleri için geniş ve verimli bir mevzû olduğuna şüphe yoktur.

Hikmet Turhan Dağlıoğlu

1 — Abuk sabuk söylemek
2 — At ile arpayı çekiştirmek
3 — At başı beraber
4 — Attan inip eşeğe binmek
5 — Attığını vurmak, tuttuğunu koparmak
6 — Ateş almaya gelmek
7 — Ateş püskürmek
8 — Ateş bahasına
9 — Ateş kesilmek
10 — Eteği tutuşmak
11 — Atlamak
12 — Atlar anası
13 — Atlı ases
14 — Ekmeğine yağ sürmek
15 — Ekmeğini taştan çıkarmak
16 — Atıp tutmak
17 — At yerine eşek bağlamak
18 — Aç gözlü
19 — Açlıktan nefesi kokmak
20 — Ecel beşiği
21 — Eceline susamak
22 — Açılmak
23 — Açmaz
24 — Açmak
25 — Açık meşrep
26 — Ahmak ıslatan
27 — Ahmak defteri

28 — Ahretlik
29 — Ahfeşin keçisi gibi başını sal-
almak
30 — Edebini takınmak
31 — Adam ağırlamak
32 — Adam oğlu
33 — Adem baba
34 — Adam akıllı
35 — Adam kıtlığında
36 — Adı çıkmak
37 — Aralarından su sızmamak
38 — Arka çıkmak
39 — Arabanın beşinci tekerleği
40 — Arkasına düşmek
41 — Arkası olmak
42 — Ardı arası kesilmemek
43 — Arkasını almak
44 — Arkası yere gelmek
45 — Arkasında gezmek
46 — Ermeni gelini
47 — Arasından kara kedi geçmek
48 — Ara sıra
49 — Aralarında karlı dağ olmak
50 — Aralığa gitmek
51 — Araları şeker renk olmak
52 — Araları şeker âb olmak
53 — Aramak, taramak
54 — Araya girmek
55 — Arpa ağırlığı kadar
56 — Astarı yüzünden pahalı olmak
57 — Astarı yüzünden pahalı gelmek
58 — Asitanei aliye
59 — İskandil etmek
60 — Eski defteri yoklamak
61 — Esmâsı yanmak
62 — Esmayı üstüne sıçratmak
63 — Esamisi okunmamak
64 — Eşek başı
65 — Eşekten semer alırcasına
66 — Eşeğe ters binmek
67 — Aşık atamamak
68 — Aşığı bey oturmak
69 — Istılah paralamak
70 — İ'rabda mahalli olmamak
71 — Ağır adam
72 — Amaya elvandan bahsetmek
73 — Ağır başlı
74 — Ağrısız başa kaş bastı çatmak
75 — Ağız aramak
76 — Ağız bozmak
77 — Ağızda tüy bitmek
78 — Ağız satmak
79 — Ağız sulanmak
80 — Ağız kavafı
81 — Ağzından baklayı çıkarmak
82 — Ağzından çıkanı kulağı işit-
memek
83 — Ağzından dökülmek
84 — Ağzından kaçırmak
85 — Ağzında bakla ıslanmamak
86 — Ağıza almak
87 — Ağzı yanmak
88 — Ağzı bir etmek
89 — Ağzı çelikli
90 — Ağzı süt kokmak
91 — Ağzını poyraza açmak
92 — Ağzı kara
93 — Ağzı kulağına varmak
94 — Ağzile kuş tutmak
95 — Ağzının ölçüsünü almak
96 — Ağzının suyu akmak
97 — Ağızdan sakız ulamak

(Aalt tarafı var)